

LITAR SVENSKA FOLKET PÅ SOCIALFÖRSÄKRINGARNA?

MARIA OSKARSON OCH ANNA BENDZ

Sammanfattning

I den svenska välfärdsstatsmodellen ska socialförsäkringarna fungera som ett skydds-
nät när individer inte kan försörja sig genom inkomst från arbete. Det är viktigt att
socialförsäkringarna uppfattas som legitima om medborgarna ska fortsätta ge stöd till
dem genom att bidra med skattemedel. Tidigare forskning har visat att förtroendet
för socialförsäkringarna har varierat. I det här kapitlet bygger vi vidare på forskningen
genom att analysera hur svenska folket förhåller sig till tre socialförsäkringar: Sjuk-
försäkringen, arbetslöshetsförsäkringen och pensionssystemet. Genom att använda
resultat från den nationella SOM-undersökningen 2020 undersöker vi hur nöjda
svenskarna är med socialförsäkringarna och vad variationerna i åsikter beror på. Vår
analys av attityder och bedömningar rörande tre av våra största offentliga socialför-
säkringssystem – sjukförsäkringen, arbetslöshetsförsäkringen och pensionen – visar
på ett förhållandevis utbrett missnöje, framförallt med socialförsäkringarnas kapa-
citet att ge medborgarna en hygglig levnadsstandard vid sjukdom, arbetslöshet eller
hög ålder. Och i de grupper som står svagast på den svenska arbetsmarknaden och
privatekonomiskt är missnöjet allra störst.

I en generös och universell välfärdsstat som den svenska är förtroendet och accep-
tansen för välfärdspolitikens olika program en förutsättning för såväl människors
trygghet i olika livsfaser som för acceptansen att finansiera välfärdspolitikerna med
offentliga medel (Rothstein, 1994; Svallfors, 2012).¹ Socialförsäkringarna står för
en stor del av välfärdspolitikerna och de offentliga utgifterna. För att vi medborgare
ska vilja vara med och finansiera sådant som arbetslöshetsförsäkring, sjukförsäk-
ring och föräldraförsäkring är det viktigt att de uppfattas som legitima – att de
uppfattas vara rättvist utformade, effektiva och inte missbrukas. För många blir
användandet av socialförsäkringarna ett viktigt skyddsnet under delar av livet, och
mötet med socialförsäkringarna och myndigheter som ansvarar för dem kan vara
något som formar förtroendet för såväl socialförsäkringarna i sig som för staten. En
central fråga är därmed om medborgarna litar på att socialförsäkringarna faktiskt
uppnår sina mål (Svallfors 2010, 2011). Det finns en hel del tidigare forskning
om attityder till och förtroende för socialförsäkringar, såväl i Sverige som i ett
jämförande perspektiv (Bonoli, 2000; Kumlin, 2007; Oskarson, 2013; Oskarson,

2015; Svallfors, 1996). I det här kapitlet är vårt syfte att bygga på denna forskning och analysera hur svenska folket förhåller sig till tre socialförsäkringar: Sjukförsäkringen, arbetslöshetsförsäkringen och pensionssystemet. Med utgångspunkt från den nationella SOM-undersökningen 2020 ställer vi två frågor: Litar svenska folket på socialförsäkringarna, och hur kan vi förstå vad som ligger bakom om svenskarna är nöjda eller inte?

Tre svenska socialförsäkringar

Ett kännetecken för den svenska välfärdsmodellen är att man har rätt till ett grundläggande ekonomiskt skydd om man av ett eller annat skäl inte har någon förvärvsinkomst (Esping-Andersen, 1990; Jæger, 2006; Johnson, 2010). De här systemen benämns som socialförsäkringar och de finansieras via skatter och olika typer av arbetsgivaravgifter. Socialförsäkringarna ersätter en viss del av inkomsten vid sjukdom, arbetslöshet eller när man är pensionerad från arbetslivet. Under lång tid var målsättningen att de skulle täcka omkring 80% av inkomsten. Under de senaste decennierna har ersättningsnivåerna i socialförsäkringarna sjunkit, liksom i vissa fall kvalifikationskraven skärpts. Det skedde bland annat i efterdyningarna av den ekonomiska krisen på 1990-talet men också inom ramen för ”Arbetslinjen” som introducerades av Alliansregeringen efter valet 2006. Sammantaget har detta inneburit att ersättningsgraden i socialförsäkringarna minskat.

En person som arbetar i Sverige är försäkrad och berättigad till arbetsbaserade ersättningar inom den del av den allmänna socialförsäkringen som utgör skydd vid tillfälligt inkomstbortfall såsom sjukpenning, tillfällig föräldrapenning för vård av barn samt föräldrapenning. För att kunna få ersättning för förlorad arbetsinkomst fastställs en sjukpenninggrundande inkomst (SGI) av Försäkringskassan. Arbetsinkomsten som ligger till grund för den försäkrade inkomsten begränsas av ett inkomsttak som justeras med prisnivån i samhället. Dock har denna justering inte varit tillräcklig varför den del av arbetsinkomsten som är försäkrad i den allmänna sjukpenningförsäkringen minskat i takt med stigande reallöner. Knappt hälften av männen och två tredjedelar av kvinnorna har hela inkomsten sjukpenningförsäkrad. Höjningen av taket från 7,5 till 8 prisbasbelopp under 2018 har dämpat utvecklingen något (Försäkringskassan, 2020).

För att få a-kassa baserad på sin inkomst när man blir arbetslös måste man vara medlem i en a-kassa – 2019 var det cirka 70 procent av arbetskraften som var det. Den som är arbetslös kan som mest få 80 procent av sin lön i ersättning. Under 2019 kunde man som mest få 910 kronor per arbetsdag de första hundra dagarna och därefter 760 kronor. Den som hade tjänat mer än 25 000 kronor i månaden slog i taket, vilket 70 procent av de som blivit arbetslösa från ett heltidsjobb gjorde 2019 – endast 30 procent fick en arbetslöshetsersättning som motsvarade 80 procent av sin genomsnittliga lön (Akademikernas A-kassa, 2020).

Det svenska pensionssystemet består av flera delar. Dels är det den allmänna pensionen som administreras av Pensionsmyndigheten, och dels tjänstepension som arbetsgivaren i de flesta fall står för. Därtill kan komma privat pensionssparande. För de med mycket låga inkomster under arbetslivet finns garantipension. Kompensationsgraden varierar mycket beroende på löneintervall. För månadslöner mellan 20 000 till 40 000 kronor varierade enligt en rapport från 2015 kompensationsgraden för den allmänna pensionen mellan 43 och 60 procent beroende på vilket avtalsområde och kön vi tittar på. Kvinnor har generellt lägre nivåer på kompensationsgraden än män med samma lön och avtalsområde. För tjänstepensionen ligger variationen mellan 6 och 15 procent (Minpension, 2015).

Tidigare forskning om tillit till socialförsäkringarna

Flera studier under senare år har visat på såväl ett tydligt missnöje som bristande förtroende för socialförsäkringarna (Oskarson, 2013; Oskarson, 2015; Palmer m.fl., 2015; Svallfors, 2010). Detta missnöje påverkar också förtroendet för den myndighet som har ansvar att administrera dem, det vill säga Försäkringskassan (Norén & Rohdén, 2015); och i förlängningen kan ett utbrett missnöje och låg tillit till socialförsäkringarna riskera att ifrågasätta själva socialförsäkringssystemets legitimitet (Rothstein, 1994). Det är därför viktigt att både kartlägga och försöka förstå vad som ligger bakom de varierande nivåerna av tillit.

Det finns flera faktorer som kan förklara skillnader i hur människor bedömer socialförsäkringarna. För det första har det visat sig att det finns skillnader mellan olika grupper i befolkningen, där det exempelvis har visat sig att position på arbetsmarknaden och i viss mån klasstillhörighet och inkomst spelar roll (Oskarson, 2015; Svallfors, 2010). Partitillhörighet respektive ideologiska uppfattningar har betydelse såväl för attityder och bedömningar i sig (Oskarson, 2013; Oskarson, 2015; Svallfors, 2010, 2011) liksom för hur man responderar på den faktiskt förda politiken (Bendz, 2015). För att bringa klarhet i vad som ligger bakom hur nöjd eller missnöjd man är med socialförsäkringarna kommer vi förutom att se till *socio-ekonomisk position* och *ideologi*, också analysera hur olika bedömningar och attityder till socialförsäkringarna spelar roll för hur nöjd eller missnöjd man är. Dessa bedömningar och attityder är till stor del hämtade från den rapport som Stefan Svallfors skrev för den parlamentariska socialförsäkringsutredningen 2010 (Svallfors, 2010). En första faktor är vilka *förväntningar* man tycker sig ha rätt att ställa på socialförsäkringarna vid sjukdom, arbetslöshet och hög ålder. Högt ställda förväntningar riskerar att inte bli uppfyllda och därmed bidra till missnöje. En andra dimension är *finansiering*. Socialförsäkringarna är finansierade via skattemedel och arbetsgivaravgifter, och ett missnöje kan hänga samman med att man hellre skulle se ett större ansvar av den enskilda individen och att därmed skatterna kunde sänkas. En tredje dimension är bedömningar om socialförsäkringarna har *kapacitet* att fungera som det skyddsnet de är tänkta som. En del av uppfattningen

om kapacitet handlar om hur man bedömer sin egen situation och om man litar på att socialförsäkringarna ger tillräckligt skydd den dagen de behövs. En fjärde dimension är hur man uppfattar *precisionen* i socialförsäkringarna. Om man upplever att det förekommer missbruk i så motto att personer får ersättningar de egentligen inte är berättigade till, kan legitimiteten och tilliten till socialförsäkringarna minska (Goossen m.fl., 2020; van Oorschot m.fl., 2017). Detsamma gäller naturligtvis om man uppfattar att de som faktiskt är berättigade till stöd inte får det. Något som är oklart i tidigare forskning är hur människors bedömningar av socialförsäkringarna påverkas av deras *känndom* om hur socialförsäkringarna fungerar. Om människors bedömningar bygger på felaktiga uppfattningar om hur socialförsäkringarna faktiskt fungerar blir de krav och förväntningar som förmedlas till beslutsfattarna snedvridna, vilket riskerar underminera det politiska förtroendet för den demokratiska beslutsprocessen (Bendz & Oskarson, 2020; Oscarsson & Rapeli, 2018). I den nationella SOM-undersökningen 2020 ställde vi därför också frågan hur svarspersonerna själva upplever sin känndom om hur de olika socialförsäkringarna fungerar. Sammantaget kommer vi att kunna ge ett fördjupat svar frågan om svenska folket litar på socialförsäkringarna, och vad som kan förklara deras nöjdhet eller missnöje.

Är svenska folket nöjda med socialförsäkringarna?

Vi börjar med den grundläggande frågan om i vad mån svenska folket är nöjda eller missnöjda med de tre socialförsäkringssystem som står i fokus här – sjukförsäkringen, arbetslöshetsförsäkringen och pensionssystemet. I den nationella SOM-undersökningen frågar vi om hur nöjd man är med hur följande offentliga försäkringssystem fungerar. Detta är väsentligt att ha i åtanke, då vi nu har olika typer av avtalsförsäkringar och även privata försäkringar som kan komplettera de kollektiva och offentliga systemen.

I tabell 1 redovisas i vad mån respondenterna i 2020 års nationella SOM-undersökning var nöjda eller missnöjda med sjukförsäkringssystemet, arbetslöshetsförsäkringen respektive pensionssystemet. Vi ser här graden av nöjdhet som en central indikator på förtroende och legitimitet.

Mellan 25 och 30 procent av de svarande angav att de var mycket eller ganska nöjda med respektive socialförsäkring. För sjukförsäkringen och arbetslöshetsförsäkringen var det en lägre andel som uppgav att de var ganska eller mycket missnöjda, 24 respektive 16 procent, varför balansen mellan nöjda och missnöjda är positiv (nedersta raden i tabell 1). För pensionssystemet var det däremot fler som uttryckte att de var ganska eller mycket missnöjda. Det är värt att påpeka att det som efterfrågas är den offentliga (statliga) delen av pensionssystemet, inte systemet i sin helhet.

Tabell 1 Bedömning av socialförsäkringar, 2020 (procent)

	Sjukförsäkringen	Arbetslöshetsförsäkring	Pensionssystemet
Mycket nöjd	5	5	2
Ganska nöjd	26	22	23
Varken nöjd el missnöjd	26	26	24
Ganska missnöjd	14	10	21
Mycket missnöjd	10	6	14
Ingen uppfattning	20	33	14
Summa %	100	100	100
Antal	1 773	1 769	1 788
Balansmätt	+7	+11	-10

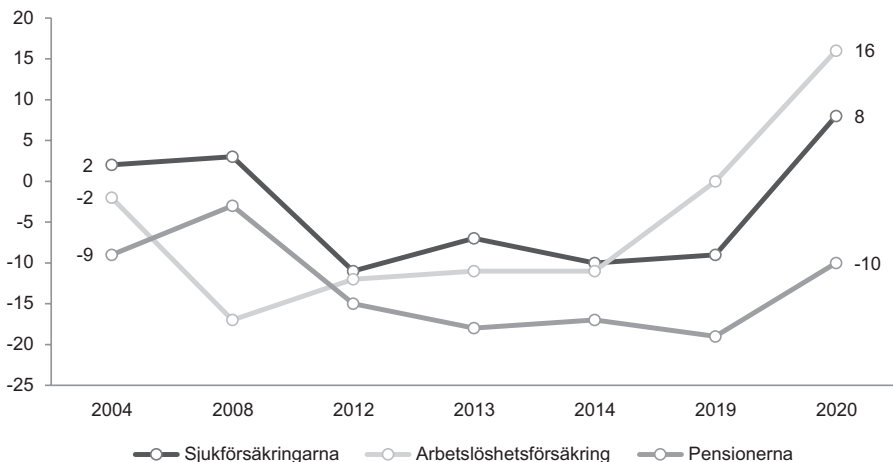
Kommentar: Frågans formulering lyder 'Hur nöjd är du med hur följande *offentliga* försäkringssystem fungerar?' Svartalernativen framkommer i tabellen. Opinionsbalans avser andelen mycket eller ganska nöjda minus andelen ganska eller mycket missnöjda.

Källa: Den nationella SOM-undersökningen 2020.

I tabell 1 framgår också att ungefär en fjärdedel av de svarande uppger att de varken är nöjda eller missnöjda, och dessutom förhållandevis hög andel som uppger att de inte har någon uppfattning, sannolikt för de inte alls känner till de olika försäkringssystemen. Tidigare forskning har visat att kännedom är centralt för hur man bedömer olika offentliga verksamheter (Bendz & Oskarson, 2020). För att bringa någon klarhet i vilken betydelse kännedomen om de olika socialförsäkringarna har, ställde vi därför en direkt fråga om i vilken utsträckning svarspersonerna hade kännedom om de olika försäkringarna. Det visade sig att mellan 39 procent för arbetslöshetsförsäkringarna och 53 procent för pensionssystemet uppger att de har mycket eller ganska stor kännedom om respektive socialförsäkring. Skillnaden i andel nöjda var stor mellan dem som uppger mycket eller ganska god kännedom och dem som uppger mycket eller ganska låg kännedom. Skillnaden är mellan 30 och 40 procentenheter för de olika socialförsäkringarna.

Vi har som nämndes i inledningen följt svenska folkets bedömningar av socialförsäkringarna i SOM-undersökningarna ända sedan 2004. Under denna period har det skett en rad reformer, främst inom sjukförsäkringen och arbetslöshetsförsäkringen, där såväl ersättningsnivåer som kvalifikationskrav förändrats flera gånger. Dessutom har det funnits en ekonomisk kris 2008 och under år 2020 en långvarig pandemi. Detta kan antas ligga bakom de variationer i hur nöjda svenska folket är. I figur 1 visas hur bedömningarna av de tre socialförsäkringarna utvecklats under de senaste 16 åren. I figuren redovisas balansmätt bland dem som svarat på frågan, och de som angett ingen uppfattning är alltså inte medräknade.

Figur 1 Utveckling av bedömningarna av socialförsäkringarna, 2004–2020 (balansmått)

Kommentar: Frågan lyder 'Hur nöjd är du med hur följande *offentliga* försäkringssystem fungerar?' Svartalalternativen var 'mycket nöjd', 'ganska nöjd', 'varken nöjd eller missnöjd', 'ganska missnöjd', 'mycket missnöjd' samt 'ingen uppfattning'. Figuren visar andel nöjda (mycket + ganska) minus andel missnöjda (mycket+ganska) med respektive socialförsäkringssystem. De som svarat "ingen uppfattning" är inte medräknade. Antalet respondenter varierar mellan 1 910 (sjukförsäkring 2008) och 816 (A-kassa 2012).

Källa: Den nationella SOM-undersökningen 2004–2020.

Figuren visar en tydlig ökning av nöjdheten, eller tilliten, till framförallt sjukförsäkring och arbetslöshetsförsäkring, under de senaste åren. Sjukförsäkringarna hade ett positivt balansmått, alltså fler nöjda än missnöjda, i de första mätningarna 2004 och 2008. Mellan åren 2012 till 2019 var däremot missnöjet tydligt övervägande. År 2020 var det alltså återigen fler som uppgav att de var nöjda än som uppgav att de var missnöjda. Missnöjet med arbetslöshetsförsäkringen var som djupast 2008, då det också var en finanskris och den ökande arbetslösheten satte ljus på de låga ersättningsnivåerna. Det har funnits en positiv utveckling sedan 2014, då den nyttillträdde socialdemokratiska regeringen fattade beslut om att höja taket i arbetslöshetsförsäkringen. Här spelar dock detta med "ingen uppfattning" en stor roll, eftersom det är många som inte känner till den försäkringen så väl. Bedömningar av pensionssystemet har varit övervägande negativa under hela perioden, även om vi också för dem har ett något mindre utbrett missnöje år 2020 än tidigare. I vad mån de mer positiva bedömningarna innebär ett trendskifte är för tidigt att säga. Till följd av pandemin har en rad tillfälliga, mer generösa, förändringar införts i såväl sjukförsäkring som arbetslöshetsförsäkring. Det är sannolikt också fler människor som faktiskt kommit i kontakt med dem, och kanske därmed ändrat uppfattning. Den nationella SOM-undersökningen 2020 visar också ett

generellt ökat förtroende för en rad andra samhällsinstitutioner. Det är med andra ord möjligt att den ökade nöjdheten med socialförsäkringarna hösten 2020 är en ”corona-effekt”, snarare än ett trendbrott.

I den nationella SOM-undersökningen 2020 ställde vi en rad mer detaljerade frågor om uppfattningar och bedömningar av socialförsäkringarna än i tidigare års undersökningar.² Dessa frågor täcker in de olika dimensioner som diskuterades i kapitlets inledning – förväntan, finansiering, kapacitet och precision. Tabell 2 visar hur de svarande förhåller sig till dessa olika dimensioner.

Om vi börjar med *förväntningar* på socialförsäkringarna kan vi konstatera att förväntningarna på att man ska kunna behålla sin invanda levnadsstandard när man inte har en inkomst från arbete är högst avseende när man går i pension, där 79 procent svarade att det har man absolut eller förmodligen rätt att förvänta sig. En något lägre andel, 63 procent, menade att man har rätt att förvänta sig att kunna behålla sin invanda levnadsstandard om man blir sjukskriven, och 42 procent att man bör kunna förvänta sig det vid arbetslöshet. Däremot var det 82 respektive 74 procent som menar att man har rätt att klara några månaders sjukskrivning eller arbetslöshet utan allvarliga konsekvenser. Förväntningarna på att sjukförsäkringarna ska fungera som ett skydds nät är alltså höga. Avseende *finansiering*, så har den nuvarande finansieringen via skatter och arbetsgivaravgifter ett starkt stöd. I frågan om finansiering ställdes alternativet ”Bör som nu i huvudsak betalas genom skatter, egenavgifter och arbetsgivaravgifter, vilka behålls på nuvarande nivå” mot alternativet ”Bör i större utsträckning betalas av den enskilde genom egna försäkringspremier, samtidigt som skatter och arbetsgivaravgifter sänks”. Ungefär två tredjedelar av de svarande valde att de föredrar att även fortsättningsvis finansiera socialförsäkringarna med skatter och arbetsgivaravgifter på nuvarande nivå, och endast en mindre andel föredrog mer av egenfinansiering (någon fråga om ökade resurser till socialförsäkringarna ställdes tyvärr inte).

Nästa dimension är uppfattningar om socialförsäkringarnas *kapacitet*, och kan ses som en samlad bedömning av hur väl socialförsäkringarna uppfattas utgöra det skydds nät de är tänkta att vara. Ungefär hälften av de svarande menar att sjukförsäkringen respektive arbetslöshetsförsäkringen i mycket eller ganska stor utsträckning klarar av att upprätthålla en hygglig levnadsstandard för sjukskrivna respektive arbetslösa. Avseende pensionssystemet är det endast var tredje som gör bedömningen att det klarar av att upprätthålla en hygglig levnadsstandard för pensionärerna.

Samtidigt bedöms sannolikheten att man själv inte ska klara några månaders sjukskrivning eller arbetslöshet utan allvarliga konsekvenser vara relativt låg, 18 respektive 29 procent. Däremot är det 52 procent av de svarande som bedömer sannolikheten att de får en statlig pension som inte ger en acceptabel levnadsstandard som pensionär som mycket eller ganska hög. Framförallt avseende pensionsystemet tyder detta alltså på ett glapp mellan de normativa förväntningarna vad man *borde* ha rätt till, och förväntningarna på vad man faktiskt räknar med att få.

Tabell 2 Andel som instämmer på en rad påståenden om socialförsäkringarna, 2020 (procent)

	Sjuk- försäkring	Arbets- löshets- försäkring	Pension	Lägsta antal
Rätt att förvänta sig i Sverige? Behålla sin invanda levnadsstandard om man blir sjukskriven / arbetslös / när man blir pensionär (borde man absolut/förmodligen)	63	42	79	1 748
Rätt att förvänta sig i Sverige? Klara några månaders sjukskrivning/ arbetslöshet utan allvarliga konsekvenser (borde man absolut/förmodligen)	82	74	-	1 745
Bör som nu i huvudsak betalas genom skatter, egenavgifter och arbetsgivaravgifter, vilka behålls på nuvarande nivå	77	67	76	1 754
De offentliga socialförsäkringssystemen i Sverige klarar att... upprätthålla en hygglig levnadsstandard för de sjukskrivna / de arbetslösa/ ålderspensionärerna.... (Mycket /ganska stor utsträckning)	49	55	29	1 763
Hur stor tror du sannolikheten är att du inte klarar en månads sjukskrivning / några månaders arbetslöshet utan allvarliga konsekvenser?! inte får en statlig pension som ger dig acceptabel levnadsstandard? (Mycket /ganska hög sannolikhet)	18	29	52	1 738
Många av dem som får sjukskriver sig är egentligen inte sjuka/ får arbetslöshetsersättning skulle kunna få ett arbete de bara ville (instämmer helt/delvis)	56	72	-	1 761
Många som skulle behöva sjukskrivning får det inte (instämmer helt/delvis)	78	-	-	1 758

Kommentar: Frågan om förväntningar lyder 'Vad borde man enligt din uppfattning ha rätt att förvänta sig som invånare i Sverige?' Svartalternativen är 'borde man absolut ha rätt att förvänta sig', 'borde man förmodligen ha rätt att förvänta sig', 'borde man förmodligen inte ha rätt att förvänta sig', 'borde man absolut ha rätt att förvänta sig'. Frågan om finansiering lyder 'Socialförsäkringar är till för att garantera inkomst när människor av någon anledning inte kan försörja sig genom arbete. Det finns olika uppfattningar om hur ansvaret bör fördelas mellan den enskilde och det offentliga när det gäller att betala dessa försäkringar'. Svartpersonerna ombads kryssa i för var och en av socialförsäkringarna vilket alternativ som ligger närmast deras uppfattning 'Bör som nu i huvudsak betalas genom skatter, egenavgifter och arbetsgivaravgifter, vilka behålls på nuvarande nivå' eller 'Bör i större utsträckning betalas av den enskilde genom egna försäkringspremier, samtidigt som skatter och arbetsgivaravgifter sänks.' Frågan om kapacitet lyder 'I hur stor utsträckning anser du att de offentliga socialförsäkringssystemen i Sverige klarar att...' med svarsalternativen 'mycket stor utsträckning', 'ganska stor utsträckning', 'ganska liten utsträckning' och 'mycket liten utsträckning'. Frågan om risk lyder 'Hur stor tror du sannolikheten är att du...' med svarsalternativen 'mycket stor sannolikhet', 'ganska stora sannolikhet', 'ganska liten sannolikhet' och 'mycket liten sannolikhet'. Frågan om precision lyder 'Hur vanligt tror du att det är att sociala bidrag och tjänster utnyttjas av sådana som egentligen inte behöver dem?' Svartalternativen är 'Instämmer helt', 'instämmer delvis', 'tar delvis avstånd' och 'tar helt avstånd'. Svartalternativet 'vet inte' erbjöds i samtliga frågor utom de om att många som sjukskriver sig/ får arbetslöshetsersättning skulle kunna arbeta respektive att många som skulle behöva sjukskrivning får det inte.

Källa: Den nationella SOM-undersökningen 2020.

För att socialförsäkringarna ska ha legitimitet är det viktigt att de uppfattas ge stöd till dem som behöver det, men inte till dem som egentligen skulle klara sig utan dem, alltså att precisionen i systemen är god. Frågorna är endast ställda avseende sjukförsäkringen och arbetslöshetsförsäkringen. I den nationella SOM-undersökningen 2020 var det 56 procent som instämde helt eller delvis i påståendet att många av dem som sjukskriver sig egentligen inte är sjuka, och 72 procent instämde helt eller delvis att många av dem som får arbetslöshetsersättning skulle kunna få ett arbete om de bara ville. Samtidigt var det 78 procent som instämde i att många som skulle behöva sjukskrivning inte får det. Sammantaget tyder detta på en ganska låg tilltro till sjukförsäkringens och arbetslöshetsförsäkringens precision.

Vad förklarar missnöjet med socialförsäkringarna?

Hur kan vi då förklara varför missnöjet med socialförsäkringarna är så pass utbrett, som visades i tabell 1 och figur 1? Som diskuterades i kapitlets inledning finns en rad faktorer utöver de olika bedömningsfaktorer som redovisades i tabell 2 som kan spela in och ha betydelse för hur nöjd eller missnöjd man är. En första är kännedom, där bristande kännedom kan ha betydelse för hur nöjd eller missnöjd man är. Vi diskuterade ovan den ganska höga andelen som uppger att de inte har någon uppfattning alls, och därtill är det sannolikt många som inte har god kännedom om de ofta komplicerade socialförsäkringssystemen. Just att man uppfattar dem som svärgenomträngliga kan tänkas bidra till missnöje i sig. En annan faktor som kan ha betydelse för vilken tillit man har till socialförsäkringarna kan vara ens socioekonomiska situation. Å ena sidan kan de grupper som är i störst behov av den trygghet som socialförsäkringarna ger vara missnöjda om de upplever att socialförsäkringarna inte levererar vad de lovar. Å andra sidan kan de som betalar mer i skatt, och kanske inte är lika riskutsatta, uppleva att socialförsäkringarna kostar för mycket. Åsikter om socialförsäkringarnas utformning har i tidigare studier (Svallfors 2011; Oskarson 2013, 2015) också visat sig ha en ideologisk komponent, där de som står till vänster generellt är mer positiva till generösa socialförsäkringar, medan de som står till höger snarare ser alltför generösa socialförsäkringar som att de skapar inlåsnings effekter i relation till förvärvsarbete. Denna ideologiska komponent har också återspeglats i skillnader mellan partiernas sympatisörer (Oskarson, 2015). Och avslutningsvis spelar sannolikt olika förväntningar och bedömningar roll för hur nöjd man är. I det sistnämnda fallet kanske vi inte kan se bedömningarna som orsaksfaktorer, utan snarare som indikatorer på hur åsikterna hänger samman. I det följande ska var och en av dessa möjliga förklaringar diskuteras utifrån skillnaden i andel missnöjda mellan olika grupper, och analysen avslutas därefter med en sammantagen regressionsanalys där samtliga faktorer testas samtidigt.

I tabell 3 visas skillnaden i andelen ganska eller mycket missnöjda med respektive socialförsäkring mellan olika socioekonomiska grupper.

Tabell 3 Skillnaden i andel missnöjda med socialförsäkringarna inom olika grupper, 2020 (procent)

	Sjukförsäkring	A-kassa	Pension
Kännedom (mycket stor – mycket liten utsträckning)	-2	0	-10
Kön (kvinna – man)	+6	+0	+4
Ålder (16–29 år – 65–85 år)	+7	+5	+13
Utbildning (Låg – Hög)	+2	+3	-2
Hälsa (Dålig – god)	+12	+7	+10
Månadsinkomst (max 14 999 – minst 35 000)	+6	+9	+1
Arbetsmarknadsstatus (förvärsarbetande – utanför arb.) / (förvärsarbetande – pensionär)	+4	-9	+4
Klass (Höga tjänstemän – övriga arbetare)	+8	+5	+18

Kommentar: Tabellen avser de som svarat att de är ganska eller mycket missnöjda med respektive socialförsäkring. Frågan lyder 'Hur nöjd är du med hur följande offentliga försäkringssystem fungerar?' Svartalternativen var 'mycket nöjd', 'ganska nöjd', 'varken nöjd eller missnöjd', 'ganska missnöjd', 'mycket missnöjd' samt 'ingen uppfattning'. De som svarat "ingen uppfattning" är inte med i analysen. Kännedom avser svar på frågan 'I vilken utsträckning känner du till hur följande offentliga försäkringssystem fungerar?' Svartalternativet var 'I mycket stor utsträckning', 'I ganska stor utsträckning', 'I ganska liten utsträckning', 'I mycket liten utsträckning' samt 'Vet inte'. De socio-ekonomiska variablerna har följande kategorier: Kön: 1=kvinna, 2=man; Ålder 1=16–29 år, 2=30–49 år, 3=50–64 år och 4=65–85 år; Utbildning: 1=låg (max grundskola el. motsv.), 2=medellåg (max gymnasium, folkhögskola el. motsv.), 3= medelhög (eftergymnasial utb., högsk./univ. Kortare än 3 år) och 4= hög (högskola/universitet 3 år eller längre); Hälsa baseras på frågan 'Hur bedömer du ditt allmänna hälsotillstånd?' och är grupperad från placering mellan 0 och 10 enligt följande: 1= dålig hälsa (0–6) 2= ok hälsa (7–8) och 3= bra hälsa (9–10); Månadsinkomst är baserad på frågan 'Ungefär hur stor, normalt sett, är din egen månadsinkomst före skatt?' och grupperad enligt följande: 1=max 14 999 SEK, 2= 15 000–34 999 SEK och 3= mer än 35 000 SEK; Utanför arbetsmarknaden avser sjuk/aktivitetsersättning, arbetslös eller i arbetsmarknadspolitisk åtgärd och är baserad på frågan 'Vilken av de här grupperna tillhör du för närvarande?' Med svartalternativen 'Förvärsarbetande (även sjukskriven, föräldraledig)', 'har arbete i arbetsmarknadspolitiska åtgärder / genomgår arbetsmarknadsutbildning', 'arbetslös', 'älderspensionär/ avtalspensionär', 'har sjuk-/aktivitetsersättning' samt 'studerande'; Klassvariabeln är baserad på Europeisk socio-ekonomisk indelning (ESeC) av eget yrke utifrån frågan 'Vilket är/var ditt senaste yrke? Om du inte är yrkesverksam för närvarande gäller frågan ditt senaste yrke'. Kategorierna i ESeC är Hög tjänsteman; ledande befattning, Kvalificerad tjänsteman, Övrig tjänsteman, Småföretagare exkl. lantbrukare, Lantbrukare m. fl., Arbetsledare; tekniker, Yrkesutbildad inom handel/service/omsorg, Yrkesutbildad arbetare och Övrig arbetare.

Källa: Den nationella SOM-undersökningen 2020.

Skillnaden i andelen missnöjda mellan dem med mycket stor och mycket liten kännedom om sjukförsäkringen och arbetslöshetsförsäkringen är närmast försumbar. Däremot är de med mycket stor kännedom om pensionssystemet mindre missnöjda än de med mycket dålig kännedom. Avseende skillnader mellan kvinnors och mäns missnöje är kvinnor mer missnöjda med sjukförsäkringen och pensionen, medan det inte är någon skillnad avseende arbetslöshetsförsäkringen. Yngre är mer

missnöjda än äldre, främst avseende pensionssystemet. Däremot kan tilläggas att allra störst missnöje finns i gruppen 50–64 år. Det finns inga stora skillnader i nöjdhet mellan olika utbildningsgrupper, medan däremot hur man bedömer sin hälsa har ett tydligt samband med hur nöjd man är med alla tre socialförsäkringar. De som uppger att de har dålig hälsa är mer missnöjda. Förhållandevis tydliga skillnader mellan hög- och låginkomsttagare med större missnöje bland dem med låg inkomst finns för sjukförsäkring och arbetslöshetsförsäkring, men däremot inte för pension. Förvärvsarbetande är mer missnöjda med sjukförsäkringen än vad de utanför arbetsmarknaden är, medan mönstret är det omvända för arbetslöshetsförsäkringen. Avseende pensionssystemet är förvärvsarbetande mer missnöjda än de som redan är pensionärer. Avslutningsvis finner vi de största gruppkillnaderna mellan olika yrkesgrupper. Högre tjänstemän är genomgående mindre missnöjda med såväl sjukförsäkring och arbetslöshetsförsäkring som med pensionssystemet än okvalificerade arbetare. Det finns alltså vissa ganska tydliga gruppkillnader i missnöjet, främst avseende hälsa och position på arbetsmarknaden. Kännedom om systemen har främst betydelse för hur nöjd man är, snarare än för missnöjet då många som svarade att de hade låg kännedom svarade ”vet ej” eller ”ingen uppfattning” på frågan om hur nöjd man är.

En andra faktor som kan ha betydelse för hur nöjd eller missnöjd man är med socialförsäkringarna är ideologisk vänster-högerposition, vilket visas i tabell 4.

Tabell 4 *Andel som anger att de är ganska eller mycket missnöjda med respektive socialförsäkring inom ideologiska grupper, 2020 (procent)*

	Sjukförsäkring	A-kassa	Pension	Lägsta n
Klart till vänster	35	26	44	129
Något till vänster	26	19	34	273
Varken till vänster eller höger	29	21	40	307
Något till höger	25	23	40	315
Klart till höger	42	29	56	140
Skillnad	-7	-3	-12	

Kommentar: Tabellen avser de som svarat att de är ganska eller mycket missnöjda med respektive socialförsäkring. Frågan lyder 'Hur nöjd är du med hur följande offentliga försäkringssystem fungerar?' Svartalternativen var 'mycket nöjd', 'ganska nöjd', 'varken nöjd eller missnöjd', 'ganska missnöjd', 'mycket missnöjd' samt 'ingen uppfattning'. De som svarat "ingen uppfattning" är inte med i analysen. Vänster-högerplacering är svar på frågan 'Man talar ibland om att politiska åsikter kan placeras in på en vänster-högerskala. Var någonstans skulle du placera dig själv på en sådan skala?'. Svartalternativen framkommer i tabellen.

Källa: Den nationella SOM-undersökningen 2020.

Skillnaderna mellan dem som står klart till vänster och klart till höger är ganska begränsade. Däremot visar tabell 4 på att de som står klart till vänster är betydligt mer missnöjda än de som står *något* till höger, och att den största skillnaden i andel missnöjda med sjukförsäkringen finns mellan dem som står något och klart till höger. Samma mönster, om än mindre uttalat, finns avseende arbetslöshetsförsäkringen. Avseende pensionssystemet är det de som står något till vänster som är minst missnöjda, och de som står mest till höger allra mest missnöjda. Bedömningarna följer alltså inte entydigt vänster-högerposition. En förklaring till detta kan vara den partipolarisering av socialförsäkringarna som skett under de senaste decennierna. Detta tydliggörs i tabell 5, som visar skillnader mellan de olika partiernas sympatisörer.

Tabell 5 Andel missnöjda med socialförsäkringarna inom rikspartierna, 2020 (procent)

	Sjukförsäkring	A-kassa	Pension	Lägsta n
Vänsterpartiet	34	22	48	110
Socialdemokraterna	25	20	32	311
Miljöpartiet	23	18	39	57
Centerpartiet	26	15	30	101
Liberalerna	20	14	32	43
Moderaterna	23	21	41	219
Kristdemokraterna	29	30	42	64
Sverigedemokraterna	42	34	59	159
Max skillnad	-22 (L – SD)	-20 (L – SD)	-29 (C – SD)	

Kommentar: Tabellen avser de som svarat att de är ganska eller mycket missnöjda med respektive socialförsäkring. Frågan lyder 'Hur nöjd är du med hur följande *offentliga* försäkringssystem fungerar?' Svartalternativen var 'mycket nöjd', 'ganska nöjd', 'varken nöjd eller missnöjd', 'ganska missnöjd', 'mycket missnöjd' samt 'ingen uppfattning'. De som svarat "ingen uppfattning" är inte med i analysen. Partisympati avser svar på frågan 'Vilket parti tycker du bäst om i dag?' följt av alla riksdagspartier som svarsalternativ samt 'Annat parti [fritext]'.
Källa: Den nationella SOM-undersökningen 2020.

Det första som kan konstateras är att Sverigedemokraternas sympatisörer uttrycker mest missnöje med samtliga tre socialförsäkringssystem som är i fokus här, och skillnaderna i andelen missnöjda mot de övriga partierna är tydliga. Avseende sjukförsäkringen är det bland Vänsterpartiets sympatisörer det finns ett mer utbrett missnöje, medan skillnaderna i andelen missnöjda mellan övriga partiers sympatisörer är små. Avseende arbetslöshetsförsäkringen är andelen missnöjda nästan lika stor bland Kristdemokraternas sympatisörer som bland Sverigedemokraternas, medan framförallt Liberalernas sympatisörer uttrycker ett mer begränsat missnöje.

När det gäller Liberalerna är det emellertid viktigt att uppmärksamma att antalet svarande är få. Avseende pensionssystemet återfinns högsta andelarna missnöjda förutom bland Sverigedemokraternas sympatisörer också bland Vänsterpartiets och i viss mån Moderaternas och Kristdemokraternas sympatisörer.

Andelen som är missnöjda visar alltså inget entydigt mönster mellan vänster och höger, eller mellan olika regeringsalternativ. De som befinner sig närmare den politiska mitten tycks vara mindre missnöjda än de som står längre till höger eller vänster, och Sverigedemokraternas sympatisörer är de som är allra mest missnöjda med såväl sjukförsäkringen och arbetslöshetsförsäkringen som med pensionssystemet.

Nästa steg är att se till hur andelen missnöjda varierar med uppfattning om förväntningar, finansiering, kapacitet och precision som diskuterades tidigare i kapitlet. Tabellen nedan visar skillnaden i andel missnöjda mellan de olika svarsalternativen som visas inom parentes, till exempel ("borde man absolut/förmodligen" – "borde man troligen/absolut inte"). Ett positivt värde anger en högre andel bland dem som instämmer än bland dem som inte gör det. Liksom i de föregående tabellerna innebär en stor procentskillnad att bedömningen spelar roll för hur nöjd eller missnöjd man är. Naturligtvis kan man inte tala om orsakssamband eller förklaringar i detta sammanhang, då missnöje kan påverka bedömningarna lika väl som vice versa. Snarare kan detta ge en uppfattning om hur de olika bedömningarna hänger samman.

Avseende normativa uppfattningar om vad man borde ha rätt att förvänta sig är det främst för pensionen som detta spelar roll. De som anser att man borde ha rätt att förvänta sig att behålla sin invanda levnadsstandard när man blir pensionär är klart mer missnöjda med pensionssystemet än de som inte delar denna normativa uppfattning. Det är värt att påminna om att 79 procent av de svarande instämde att man borde ha rätt att förvänta sig detta (se tabell 2). De som stödjer den nuvarande finansieringsmodellen är mindre missnöjda än de som skulle vilja se ett större ansvar för de enskilda och sänkta avgifter och skatter, men skillnaden är ganska måttlig (cirka 10 procentenheter). Uppfattningarna om huruvida de olika socialförsäkringssystemen klarar av att upprätthålla en hygglig levnadsstandard för dem som berörs har ett tydligt samband med missnöjet. Skillnaderna i andel missnöjda mellan dem som instämmer i påståendet och de som inte gör det är 27 procentenheter för sjukförsäkringen, 15 procentenheter för arbetslöshetsförsäkringen och hela 32 procentenheter för pensionssystemet. Även sannolikheten att man inte ska få tillräcklig ersättning från socialförsäkringarna har ett ganska tydligt samband med hur nöjd man är. De som uppfattar en hög sannolikhet att inte få tillräcklig ersättning är klart mer missnöjda. Misstankar om att många som får sjukpenning respektive arbetslöshetsersättning skulle kunna arbeta om de bara ville spelar däremot ingen roll för andelen missnöjda. Däremot har uppfattningen huruvida många som skulle behöva sjukskrivning inte får det en klar betydelse för missnöjet med sjukförsäkringssystemet. Sammantaget tycks det alltså vara

Tabell 6 Missnöje med socialförsäkringar efter bedömningar av socialförsäkringarna när det gäller ett antal områden. Skillnad i andel missnöjda bland dem som instämmer / har motsatt uppfattning, 2020

	Sjuk- försäkring	Arbets- löshets- försäkring	Pension	Lägsta antal
Rätt att förvänta sig i Sverige? Behålla sin invanda levnadsstandard om man blir sjukskriven / arbetslös/ när man blir pensionär (borde man absolut/förmodligen – borde man troligen /absolut inte)	+2	+5	+14	1 731
Rätt att förvänta sig i Sverige? Klara några månaders sjukskrivning/ arbetslöshet utan allvarliga konsekvenser ((borde man absolut/ förmodligen – borde man troligen /absolut inte)	-4	-4		1 730
Bör som nu i huvudsak betalas genom skatter, egenavgifter och arbetsgivaravgifter, vilka behålls på nuvarande nivå	-11	-9	-8	1 388
De offentliga socialförsäkringssystemen i Sverige klarar att... upprätthålla en hygglig levnadsstandard för de sjukskrivna / de arbetslösa/ ålderspensionärerna.... Mycket /ganska stor utsträckning – ganska/mycket låg utsträckning)	-27	-15	-32	1 750
Hur stor tror du sannolikheten är att du inte en månads sjukskrivning / några månaders arbetslöshet utan allvarliga konsekvenser?/ inte får en statlig pension som ger dig acceptabel levnadsstandard? (Mycket /ganska hög sannolikhet – ganska/mycket låg sannolikhet)	+20	+11	+26	1 723
Många av dem som får sjukskriver sig är egentligen inte sjuka/ får arbetslöshetsersättning skulle kunna få ett arbete de bara ville (instämmer helt/delvis – helt / delvis av motsatt uppfattning)	+0	+2	--	1 747
Många som skulle behöva sjukskrivning får det inte (instämmer helt/delvis – helt / delvis av motsatt uppfattning)	+16	--	--	1 746

Kommentar: Tabellen avser de som svarat att de är ganska eller mycket missnöjda med respektive socialförsäkring. Frågan lyder 'Hur nöjd är du med hur följande offentliga försäkringssystem fungerar?' Svartalternativen var 'mycket nöjd', 'ganska nöjd', 'varken nöjd eller missnöjd', 'ganska missnöjd', 'mycket missnöjd' samt 'ingen uppfattning'. De som svarat "ingen uppfattning" är inte med i analysen. Frågan om förväntningar lyder 'Vad borde man enligt din uppfattning ha rätt att förvänta sig som invånare i Sverige?' Svartalternativen är 'borde man absolut ha rätt att förvänta sig', 'borde man förmodligen ha rätt att förvänta sig', 'borde man förmodligen inte ha rätt att förvänta sig', 'borde man absolut ha rätt att förvänta sig'. Frågan om finansiering lyder 'Socialförsäkringar är till för att garantera inkomst när människor av någon anledning inte kan försörja sig genom arbete. Det finns olika uppfattningar om hur ansvaret bör fördelas mellan den enskilde och det offentliga socialförsäkringssystemet i Sverige'. Svartpersonerna ombads kryssa i för var och en av socialförsäkringarna vilket alternativ som ligger närmast deras uppfattning 'Bör som nu i huvudsak betalas genom skatter, egenavgifter och arbetsgivaravgifter, vilka behålls på nuvarande nivå' eller 'Bör i större utsträckning betalas av den enskilde genom egna försäkringspremier, samtidigt som skatter och arbetsgivaravgifter sänks.' Frågan om kapacitet lyder 'I hur stor utsträckning anser du att de offentliga socialförsäkringssystemen i Sverige klarar att...' med svartalternativen 'mycket stor utsträckning', 'ganska stor utsträckning', 'ganska liten utsträckning' och 'mycket liten utsträckning'. Frågan om risk lyder 'Hur stor tror du sannolikheten är att du...' med svartalternativen 'mycket stor sannolikhet', 'ganska stor sannolikhet', 'ganska liten sannolikhet' och 'mycket liten sannolikhet'. Frågan om precision lyder 'Hur vanligt tror du att det är att sociala bidrag och tjänster utnyttjas av sådana som egentligen inte behöver dem?' Svartalternativen är 'Instämmer helt', 'instämmer delvis', 'tar delvis avstånd' och 'tar helt avstånd'. Svartalternativet 'vet inte' erbjöds i samtliga frågor utom de om att många som sjukskriver sig/ får arbetslöshetsersättning skulle kunna arbeta respektive att många som skulle behöva sjukskrivning får det inte.

Källa: Den nationella SOM-undersökningen 2020.

uppfattningar om systemens kapacitet som har störst betydelse för hur nöjd eller missnöjd man är. Vi vill här påminna om att vi inte kan vara säkra på sambandets riktning. Men vi kan inte utesluta att det är missnöjet som påverkar uppfattningen om systemens kapacitet.

Den sammantagna bilden

Avslutningsvis ska vi analysera de olika förklaringsfaktorerna sammantaget, då det finns skäl att misstänka att de hänger samman och alltså till viss del fångar upp samma faktorer. Vi vet att exempelvis frågor om skattefinansiering kan hänga samman med såväl ideologi och partisympati som inkomst. Med regressionsanalys kan vi fastställa sambandet mellan en viss faktor och hur nöjd eller missnöjd man är under kontroll för övriga faktorer.

I tabell 7 redovisas resultatet av regressionsanalyserna. Den beroende variabeln är hur nöjd eller missnöjd man är med respektive socialförsäkring (se tabell 1). De som uppgett att de inte har någon uppfattning är inte medtagna, så variabeln har fem värden från mycket nöjd till mycket missnöjd, och negativa koefficienter innebär alltså större missnöje. I modellen ingår samtliga faktorer som redovisats ovan, alltså socio-ekonomisk position, vänster-högerposition, ideologi, partisympati samt de bedömningarna om legitima förväntningar finansiering, kapacitet, och precision.

Av de olika socioekonomiska faktorerna är det delvis olika faktorer som hänger samman med missnöjet för de tre socialförsäkringarna, när alla faktorer analyseras samtidigt. För sjukförsäkringen ser vi signifikanta effekter av ålder, där unga är mindre missnöjda, utbildning där högre utbildning hänger samman med större missnöje och arbetsmarknadsstatus där de utanför arbetsmarknaden något förvånande är mindre missnöjda. Vidare har vi en signifikant effekt av hälsotillstånd, där bättre hälsa är förknippat med mindre missnöje. Därtill har personer i mellanpositioner, egenanställda och arbetare samtliga signifikant högre missnöje än högre tjänstemän. För arbetslöshetsförsäkringen är det endast utbildning och hälsotillstånd som har signifikanta effekter. Om man är nöjd eller missnöjd med pensionssystemet hänger samman med ålder och klassposition, där det framförallt är arbetarklassen som är signifikant mer missnöjda än de högre tjänstemännen som är referenskategori här. Att det inte finns några signifikanta könsskillnader i tabellen förklaras av att kön samvarierar med övriga socio-ekonomiska och ideologiska variabler.

Ideologisk vänster-högerposition har endast signifikant samband med hur nöjd eller missnöjd man är med sjukförsäkringen när vi kontrollerar för alla övriga faktorer, där de som står mer till höger är mer något missnöjda. Här är dock värt att påminna om de snarast kurvlinjära samband som visades i tabell 4, där det var de som stod längst till höger som framförallt var missnöjda. Avseende partisympati kvarstår det inga signifikanta effekter. Undantaget är hur nöjd man är med pensionssystemet, där de som sympatiserar med Sverigedemokraterna är signifikant mer missnöjda än de som sympatiserar med Socialdemokraterna (referensgrupp).

Tabell 7 Förklaringar till variation i nöjdhet med socialförsäkringarna, 2020 (OLS-regression)

	Sjuk- försäkring	Arbetslöshets- försäkring	Pension
Kön	-0,023	-0,019	-0,01
Ålder	-0,075 *	0,020 *	0,108 **
Utbildning	0,077 *	0,078 *	0,042
Månadsinkomst	0,095	0,053	0,057
Utanför arbetsmarknaden	-0,377 ***	-0,055	-0,114
Hälsa	-0,034 *	-0,039 *	-0,024
Högre tjänstemän	ref	ref	ref
Mellanskikt	0,187 *	0,074	0,162 *
Arbetare	0,232 *	0,137	0,337 ***
Egen-anställd	0,318 *	0,110	0,193
Utan yrke	0,210	0,187	0,269 *
Vänster-högerposition	0,083 *	0,058	0,051
Partisympti – Socialdemokraterna utgör referens			
Vänsterpartiet	0,080	-0,010	0,151
Centerpartiet	-0,005	-0,015	0,054
Liberalerna	0,055	-0,011	0,071
Moderaterna	-0,032	0,054	0,148
Kristdemokraterna	0,021	0,094	0,078
Miljöpartiet	0,015	-0,072	0,218
Sverigedemokraterna	0,212	0,226	0,317 **
Rätt att förvänta sig i Sverige? Behålla sin invanda levnadsstandard om man blir sjukskriven	0,026	-0,014	-0,041
Rätt att förvänta sig att klara några månaders sjukskrivning utan allvarliga konsekvenser?	0,036	0,043	--
Bör som nu i huvudsak betalas genom skatter, egenavgifter och arbetsgivaravgifter, vilka behålls på nuvarande nivå	0,088	0,101 *	0,018
De offentliga socialförsäkringssystemen i Sverige klarar att... upprätthålla en hygglig levnadsstandard för	0,297 ***	0,252 ***	0,293 ***
Hur stor tror du sannolikheten är att du inte klarar en månads sjukskrivning	-0,123 ***	-0,078 **	-0,156 ***
Många av dem som får skulle kunna arbeta om de bara ville	0,036	-0,044	--
Många som skulle behöva sjukskrivning får det inte	-0,214 ***	--	--
Kännedom om respektive socialförsäkring	0,024	0,056 *	0,032
<i>R2</i>	<i>0,214</i>	<i>0,134</i>	<i>0,266</i>
<i>Antal</i>	<i>1 102</i>	<i>929</i>	<i>1 218</i>

Kommentar: De beroende variablerna avser hur nöjd eller missnöjd man är med respektive socialförsäkring och baseras på frågan 'Hur nöjd är du med hur följande offentliga försäkringssystem fungerar?' Svarsalternativen var 'mycket nöjd', 'ganska nöjd', 'varken nöjd eller missnöjd', 'ganska missnöjd', 'mycket missnöjd' samt 'ingen uppfattning'. De som svarat "ingen uppfattning" är inte med i analysen. Övriga variabler har värden enligt följande. Kön: 1=kvinnor, 2=män; Ålder 1=16–29 år, 2=30–49 år, 3=50–64 år och 4=65–85 år; Utbildning: 1=låg, 2=medellåg, 3=medelhög och 4= hög; Egen månadsinkomst: 1= max 14 999 SEK, 2= 15 000–34 999 SEK och 3= mer än 35 000 SEK; Utanför arbetsmarknaden 1= sjuk/aktivitetsersättning, arbetslös eller i arbetsmarknadspolitisk åtgärd, 0= övriga; Hälsa är grupperad från placering mellan 0 och 10 enligt följande: 1= dålig hälsa (0–6) 2= ok hälsa (7–8) och 3= bra hälsa (9–10); Klassvariabeln är baserad på Europeisk socio-ekonomisk indelning (ESeC) av eget yrke där de sammanslagna kategorierna är högre tjänstemän = höga tjänstemän och ledande befattningar samt kvalificerade tjänstemän, mellanskikt = övriga tjänstemän, arbetsledare och tekniker samt yrkesutbildade inom handel/service/omsorg, arbetare = yrkesutbildade arbetare och övriga arbetare, egenanställda = småföretagare och lantbrukare; utan yrke = de som ej uppgivit något yrke; Vänster–högerposition avser egenplacering: 1 = klart till vänster, 2= något till vänster, 3= varken vänster eller höger, 4= något till höger och 5=klart till höger; Partisympati avser svar på frågan 'Vilket parti tycker du bäst om i dag?' följt av alla riksdagspartier som svarsalternativ samt 'Annat parti [fritext]'. Finansiering: 1= 'Bör som nu i huvudsak betalas genom skatter, egenavgifter och arbetsgivaravgifter, vilka behålls på nuvarande nivå', 2= vet inte, 3= 'Bör i större utsträckning betalas av den enskilde genom egna försäkringspremier, samtidigt som skatter och arbetsgivaravgifter sänks'. De offentliga socialförsäkringssystemen i Sverige klarar att...: 1= mycket stor utsträckning, 2= ganska stor utsträckning, 3= vet inte, 4= i ganska liten utsträckning, 5= i mycket liten utsträckning; Sannolikheten att inte själv klara sig: 1= mycket stor sannolikhet, 4= ganska stor sannolikhet, 3= vet inte, 4= ganska liten sannolikhet, 5= mycket liten sannolikhet; Rätt att förvänta sig: 1= borde man absolut ha rätt att förvänta sig, 2= borde man antagligen ha rätt att..., 3= vet inte, 4= borde man förmodligen inte och 5= borde man absolut inte; Misstanke om missbruk: 1= Instämmer helt, 2= instämmer delvis, 3= tar delvis avstånd, 4= tar helt avstånd; Många som behöver sjukskrivning får det inte: 1= Instämmer helt, 2= instämmer delvis, 3= tar delvis avstånd, 4= tar helt avstånd; Kännedom: 1= mycket stor utsträckning, 2= ganska stor utsträckning, 3= vet inte, 4= i ganska liten utsträckning, 5= i mycket liten utsträckning. Se vidare kommentar till tabell 2. Signifikansnivåer $P < 0.05 = *$ $p < 0.01 = **$ $p < 0.001 = ***$.

Källa: Den nationella SOM-undersökningen 2020.

När vi ser till de olika mer specificerade bedömningarna i relation till socialförsäkringarna är det värt att påminna om att vi inte talar om orsakssamband, utan snarare om komplexiteten i attityder och bedömningar av socialförsäkringarna. Vi kan dock konstatera att det som närmast förefaller hänga samman med hur nöjd eller missnöjd man är verkar fortfarande vara den allmänna bedömningen om huruvida socialförsäkringarna faktiskt klarar av att upprätthålla en hygglig levnadsstandard för dem som berörs, och detta också under kontroll för alla övriga faktorer i modellen. Även bedömningen av sannolikheten att man själv inte ska klara sig på den ersättning man får har även i denna komplexa modell ett tydligt samband med om man är nöjd eller missnöjd. Avslutningsvis så finns ett tydligt samband mellan misstanken om att många som skulle behöva sjukskrivning inte får det, och hur nöjd man är med sjukförsäkringssystemet.

Litar svenska folket på socialförsäkringarna?

Svaret på frågan i rubriken är att svenska folket inte fullt ut litar på socialförsäkringarna. Vår analys av attityder och bedömningar rörande tre av våra största offentliga socialförsäkringssystem – sjukförsäkringen, arbetslöshetsförsäkringen och pensionen – visar på ett förhållandevis utbrett missnöje. Även om andelen missnöjda minskat något det senaste året, sannolikt till viss del som följd av reformer de senaste åren liksom åtgärder för att möta corona-pandemin, förefaller inte socialförsäkringarna uppfattas vara det tillförlitliga skyddsnät som de är tänkta att vara. Åtminstone inte för alla. Ekonomiskt svagare grupper är mindre nöjda än de med en mer stabil ekonomisk och social position, vilket innebär att de som behöver skyddsnäten mest förefaller lita på dem i minst utsträckning. Den faktor som slår igenom allra mest som förklaring till detta missnöje är uppfattningen att socialförsäkringarna inte klarar av att upprätthålla en hygglig levnadsstandard för dem som är berörda. Trots ett utbrett stöd för den typ av i huvudsak skattefinansierade socialförsäkringar som vi har idag, förefaller inte de kanske högt ställda förväntningarna om att man borde ha rätt att behålla sin invanda levnadsstandard vid sjukdom, arbetslöshet eller pension infrias fullt ut. Vi ser redan idag en rad olika avtals- och kompletteringsförsäkringar som kan säkerställa levnadsstandarden vid sjukdom, arbetslöshet eller hög ålder för dem som redan har en trygg ekonomi och arbetsmarknadssituation. Men för dem som inte har sådana tillägg, förefaller hålen i skyddsnäten allt större. Framtiden lär visa om politiska beslut solidariskt kommer att åtgärda dessa hål, eller om det kommer att bli allt mer av en ensak för den enskilde att ordna sitt eget skyddsnät.

Noter

- ¹ Detta kapitel är skrivet inom ramen för forskningsprojektet ”Förtroende som feedback – hur policyförändringar och kunskap påverkar förtroendet för socialförsäkringarna” finansierat av Försäkringskassan.
- ² Dessa frågor är till stor del replikering av frågor från Välfärdsstatsundersökningen 2010. Se vidare Svallfors (2010).

Referenser

- Akademikernas A-kassa (2020). Arbetslöshetsrapporten 2020. <https://arbetsloshetsrapporten.se/>
- Bendz, Anna (2015). Paying Attention to Politics: Public Responsiveness and Welfare Policy Change. *Policy Studies Journal* 43(3):309–332.
- Bendz, Anna & Maria Oskarson (2020). The welfare reality check: how policy-specific information influences public responsiveness. *Journal of Elections, Public Opinion and Parties*.
- Bonoli, Giuliano (2000). Public attitudes to social protection and political economy traditions. *European Societies* 2:431–452.

- Esping-Andersen, Gøsta (1990). *The Three Worlds of Welfare Capitalism*. Cambridge: Polity Press.
- Försäkringskassan (2020) Försäkrad inkomst i socialförsäkringen. Korta analyser 2020:2.
- Goossen, Mikael, Johansson Sevä, Ingemar & Ragnar Lundström (2020). Suspicion of Welfare Overuse in Sweden: The Role of Left-Right Ideology, Anti-Immigrant Attitudes and Gender. *Scandinavian Political Studies*: 1-25.
- Jæger, Mads Meier (2006). Welfare Regimes and Attitudes Towards Redistribution: The Regime Hypothesis Revisited. *European Sociological Review* 22:157-170.
- Johnson, Björn (2010). *Kampen om sjukfrånvaron*. Lund: Arkiv.
- Kumlin, Staffan (2007). The Welfare State: Values, Policy Preferences, and Performance Evaluations. I Russel J. Dalton and Hans-Peter D. Klingemann (red) *The Oxford Handbook of Political Behavior*. Oxford & New York: Oxford University Press.
- Minpension (2015) Hur stor blir pensionen. En rapport om kompensationsgrader hos användare av Minpension.se år 2015
- Norén, Bretzer Ylva & Helena Rohdén (2015). Människors tillit till våra ekonomiska trygghetssystem. Socialförsäkringsrapport 2015:12.
- Oscarsson, Henrik & Lauri Rapeli (2018). Citizens and political sophistication. I *Oxford Encyclopedia of Politics*. Oxford: Oxford University Press.
- Oskarson, Maria (2013). Kampen om socialförsäkringarna. I Lennart Weibull, Henrik Oscarsson & Annika Bergström (red) *Vägskäl*. Göteborg: SOM-institutet, Göteborgs universitet.
- Oskarson, Maria (2015). Klämda mellan policy och politik – inställning till socialförsäkringarna 2004-2014. I Bengt Johansson Annika Bergström, Henrik Oscarsson & Maria Oskarson (red) *Fragment*. Göteborg: SOM-institutet, Göteborgs universitet.
- Palmer, Edward, Xie, Nicole & David Dager (2015). Människors tillit till våra ekonomiska trygghetssystem. Socialförsäkringsrapport 2015:12.
- Rothstein, Bo (1994). *Vad bör staten göra? Om välfärdspolitikens moraliska och politiska logik*. Stockholm: SNS förlag.
- Svallfors, Stefan (1996). *Välfärdsstatens moraliska ekonomi. Välfärdsopinionen i 90-talets Sverige*. Umeå: Boréa.
- Svallfors, Stefan (2010). Trygg, stöttande, tillitsfull? Svenskarnas syn på socialförsäkringarna. I Rapport för den parlamentariska socialförsäkringsutredningen.
- Svallfors, Stefan (2011). A Bedrock of Support? Trends in Welfare State Attitudes in Sweden 1981-2010. *Social Policy & Administration* 45(7):806-825.
- Svallfors, Stefan (red, 2012). *Contested Welfare States. Welfare Attitudes in Europe and Beyond*. Stanford: Stanford University Press.
- van Oorschot, Wim, Roosma, Femke, Meuleman, Bart & Tim Reeskens (red, 2017). *The Social Legitimacy of Targeted Welfare: Attitudes to Welfare Deservingness*. Cheltenham: Edward Elgar Publishing.

